

УДК [336.748.12:338.51](477)

С. М. Колач,
кандидат економічних наук, в. о. доцента, Львівський національний аграрний університет

МОЖЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІ В ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ

S. M. Kolach,
candidate of economic sciences, associate professor, Lviv national agrarian university

POSSIBILITIES OF ADJUSTING OF INFLATIONARY PROCESS IN ECONOMIC SPHERE

Досліджено способи регулювання інфляційного процесу та теорії на яких вони базуються. Акцентується увага на суті інфляційної ефективності грошових реформ. Пропонуються шляхи подолання інфляції та нові підходи щодо управління інфляцією в макроекономічній нестабільності.

The methods of adjusting of inflationary process and theory are investigational on that they are based. Attention is accented on essence of inflation efficiency of money

The ways of overcoming of inflation and new approaches are offered in relation to a management inflation in the conditions of macroeconomic instability.

Ключові слова: інфляція, грошовий обіг, теорії інфляції, підвищення цін, реформа.

Key words: inflation, turnover, theories of inflation, price increase, reform.

Постановка проблеми. Інфляція - багатогранний, складний процес, який чітко відображає всі основні проблеми й суперечності економіки. Найбільш очевидно вони себе в систематичному переповненні каналів грошового обігу масою надлишкових грошей, що веде до їх знецінення та додаткового перерозподілу національного доходу й наці багатства на шкоду більшості населення. Найпершою ознакою переповнення каналів грошового обігу масою надлишкових грошей та їх знецінення стало зростання цін. Їх здійснюватися приховано чи стрімко. Друга ознака інфляційного процесу - дефіцитність на товарному ринку, спустошення ринку товарів народного споживання. Третью посилення інфляційного процесу є знецінення грошової одиниці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. «Батьком інфляції» називають знаменитого шотландця Джона Ло, який жив у другій половині XVII ст. і першій половині XVI генеральним контролером фінансів Франції. Дж. Ло ототожнював справжнє багатство не зсими грошима, а з реальними товарами. Фундаментальну методологічну базу д інфляційних процесів заклали такі стовпи світової економічної думки, як А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс, Г. Кассель, Дж. Локк, А. Маршалл, Дж. Мілль, І. Фішер, Д. Юм. Власні основні теоретичні положення інфляції були сформульовані в рамках кількісної теорії грошей, інтерпретованої в різних формулюваннях. Феномен інфляції виводився зі сфери поставав у своїй грошовій формі. Дж. Мілль підкреслював, що зростання грошової маси в обігу не може мати іншого наслідку, окрім інфляції [1, с. 569]. Однак, серед усіх дослідників даної проблеми необхідно відзначити О. Петрика, Ю. Половнюва, із зарубіжних дослідників ще такі, як С. Сечетті, А. Мейлер, Т.Е. Кларк, Л. Блейк тощо. [2, с. 7].

Виділення раніше частин загальної проблеми. Інфляція виникає внаслідок загального підвищення цін на товари, спричиненого будь-якими факторами. "Будь-який період, протягом якого рівень цін підвищився... є період інфляції", - писав американський економіст Л. Клейн. Аналогічних підходів дотримувалися Б. Хансен, Е. Там, ін. [3, с. 32;35]. Проте ототожнювати інфляцію з будь-яким підвищенням цін не можна, тому що це означає відрив інфляції від паперо-грошового обігу. Підвищення цін може золотовалютному обігу, але це не допускає можливості інфляції, більше того, суперечить законам грошового обігу. Зростання цін можливе також без інфляції при зниженні благородних металів, підвищенні ціни монополіями, переважанні попиту над пропонуванням в силу зміни кон'юнктури ринку і при циклічних коливаннях виробництва.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є надати рекомендації щодо покращення підходів щодо управління інфляцією в умовах макроекономічної нестабільності. Звернувшись до неприйнятності застосування жорстких заходів адміністративного впливу під час боротьби із загальним зростанням цін, оскільки такі дії спотворюють усталену модель відносин та замість позитивного результату можуть викликати зворотний ефект.

Вклад основного матеріалу. Сталість грошей залежить від певної сукупності умов, діючих з боку виробництва (включаючи розподіл), і факторів, діючих з боку грошей. Основними умовами з боку виробництва є:

- 1) стабільний характер виробництва товарів і послуг;
- 2) якість товарів і послуг;
- 3) сталість затрат виробництва;
- 4) підвищення ефективності суспільного виробництва, у тому числі капітальних вкладень;
- 5) оптимальний розподіл національного доходу на фонди споживання і нагромадження (в тому числі останнього на фонд виробничого нагромадження);
- 6) ефективна зовнішньоекономічна діяльність держави, зокрема збалансованість платіжного балансу;
- 7) відсутність цінних перекосів (особливо між цінами на промислову і сільськогосподарську продукцію);
- 8) ефективна політика демонополізації економіки;
- 9) невисокий рівень воєнного виробництва;
- 10) відсутність дефіциту державного бюджету або його допустима норма. У більшості розвинутих країн дефіцит державного бюджету становить у середньому 3—4 % ВНП.

У народне господарство та на компенсаційні виплати, пов'язані із зростанням цін, не повинні перевищувати 10 % загальних бюджетних витрат.

Недотримання цих умов може бути причиною інфляції, для подолання якої проводять грошові реформи. Грошові реформи — сутнісні та якісні перетворення у грошовій формі її впорядкування і зміцнення.

Розрізняють такі види грошових реформ:

- 1) перехід від однієї грошової системи до іншої;
- 2) заміна знеціненої і неповноцінної монети на повноцінну, або нерозмінних грошових знаків — на розмінні;
- 3) зміни порядку емісії і забезпечення банком;
- 4) стабілізація валюти або окремі заходи по впорядкуванню

У трактуванні проблем інфляції окреслилися чотири основних напрями: неокласичний, кейнсіанський, соціальний і марксистський. У межах кожного з них виокремлюють школи.

До неокласичного напрямку належать монетаристська теорія, концепція економіки пропозиції та раціональних очікувань. Загалом в західній економічній літературі виокремлюють до 60 причин інфляції.

Прихильники монетаризму (М. Фрідмен, Ф. Кейган та ін.) причину інфляції вбачають у надлишку грошей по відношенню до випуску продукції. Цей надлишок сприяє порушенню механізму грошового обігу, задоволення вимог профспілок про підвищення заробітної плати, скорочення кількості безробітних нижче "природного" рівня та ін. Так, зростання сукупного грошового попиту і підвищення загального рівня цін. Це підвищення триватиме доти, поки не врівноважаться попит і пропозиція на гроші, що можливі підвищення загального рівня цін. Основними засобами боротьби проти інфляції, на думку монетаристів, є державна грошово-кредитна політика, спрямована на підтримання темпів зростання грошової маси в обігу, скорочення державних витрат і насамперед витрат на соціальні цілі.

Послідовники концепції раціональних очікувань стверджують, що вплив змін грошової маси на інфляцію та інші процеси (виробництво, безробіття тощо) залежить від використання інформації про такі зміни. Тому інформацію про державну стабілізаційну грошово-кредитну політику необхідно засекречувати, а зміни здійснювати раптово і поінформовані підприємці своїми діями можуть дестабілізувати діяльність держави у цій сфері.

Прихильники концепції економіки пропозиції причиною інфляції називають високі податки, бо вони уповільнюють виробництво товарів. Автори цієї концепції вважають

основним "винуватцем" інфляції, тому що саме держава накладає податки. Водночас вони виступають проти контролювання державою грошової маси.

Кейнсіанська теорія інфляції ґрунтується на тезі про недостатність ефективного попиту. У своїй роботі "Загальна теорія відсотка зайнятості і грошей" Дж. Кейнс за термін "абсолютна інфляція", яка виникає тоді, коли зростання ефективного попиту не забезпечує збільшення випуску продукції, а реалізується у зростанні одиниці затрат, зростанні цін. Крім того, інфляція виникає, коли за умов повної зайнятості існує надлишок попиту, значною мірою зумовлений прагненням робітників підвищити заробітну плату.

Наприкінці 50-х років XX ст. для пояснення причин інфляції в межах кейнсіанської концепції стали використовувати "криву Філіпса" (походить від імені англійського економіста Олбана Філіпса (1914—1975), згідно з якою зростання темпів інфляції залежить від збільшення частки безробітних у загальній чисельності активного населення (чим низ безробітних, тим вищі темпи інфляції)). Оскільки уряди західних країн намагаються підтримувати високий рівень зайнятості, то неокейнсіанці головною причиною інфляції державне регулювання рівня зайнятості, зокрема стимулювання державою надлишкового попиту на робочу силу. Проте це не підтвердилось практикою капіталістичної дійсності на початку 80-х років XX ст., коли у розвинутих країнах відбувалась стагфляція — прискорення темпів інфляції за умов зростання безробіття. Тоді у межах кейнсіанської теорії виникають концепції інфляції попиту і інфляції затрат виробництва. Інфляція попиту, на думку американських вчених У. Баумоха та А. Блідера, зумовлена збільшенням сукупних витрат на товари і послуги, а ріст попиту, як правило, пов'язаний з державними витратами, зокрема витратами на соціальні цілі (розвиток освіти, охорони здоров'я тощо), а також державного сектору.

Головну причину підвищення цін автори концепції інфляції затрат виробництва (американські вчені У. Торн, Е. Чемберлін, англійський економіст А. Пігу та ін.) в підвищенні заробітної плати працівників, що, у свою чергу, призводить до збільшення затрат виробництва, які перекладаються на споживачів у вигляді підвищення цін. заробітної плати ці вчені пояснюють діями профспілок, які є монополістами робочої сили. Таке зростання, на їх думку, — найважливіший важіль, що впливає на систем виробництва — ціни". Критерієм обґрунтованості теорії є співвідношення між заробітною платою і продуктивністю праці, зокрема випереджаюче зростання номінальної зарплати щодо продуктивності праці. Внаслідок дії такого спірального механізму навіть незначне підвищення заробітної плати зумовлює 2—3-кратне зростання цін на товари. Насправді збільшення номінальної заробітної плати може бути повністю нейтралізоване зростанням цін на товари широкого вжитку, внаслідок чого реальна заробітна плата понизиться. Крім того, ціни на предмети праці, амортизаційні відрахування можуть зростати швидше, ніж заробітна плата, що також робить сумнівним основну тезу концепції періоди зростання реальної заробітної плати супроводжувалося зниженням цін. Така ситуація виникла у США наприкінці XIX ст.

Соціальна концепція інфляції значною мірою збігається з концепцією інфляції затрат виробництва. Різниця між ними полягає у тому, що в першому разі йд макро економічний рівень дії профспілок, у другому — про мікроекономічній. Крім того, соціальна теорія інфляції, з'являючи силу профспілок і корпорацій, віддає перевагу і монополістичній силі профспілок, яка дає їм змогу наполягати на надмірній заробітній платі, що й призводить до посилення інфляційних процесів.

За марксистською теорією інфляцію не слід ототожнювати з підвищенням цін. Її глибинні причини з вкорінені в загостренні суперечностей процесу виробництва і формами вияву яких є суперечності сфери обігу. Інфляція зумовлена порушенням законів грошового обігу, виконуваних грошима функцій, а за умов капіталістичного способу ви — це її особливостями циклічного розвитку економіки, дією закону його нерівномірності. Крім цих узагальнюючих причин, у певному історичному періоді в різних країнах додаткові фактори інфляції, кількість яких зростає залежно від ускладнення економічної системи. (Так, за золотого стандарту (точніше золотого монеталізму) інфляційні процеси відбувалися лише під час війни.)

Пояснюючи причини інфляції за сучасних умов, неокласична, кейнсіанська та соціальна концепції ігнорують дію таких важливих факторів, як практика монетарної політики та частка військових затрат у структурі державних витрат. Роль підвищення зарплати в розгортанні інфляційних процесів охарактеризована спрощено й односторонньо (з заробітної плати нібито призводить до автоматичного зростання цін). Насправді підвищення заробітної плати зумовлює передусім зниження прибутку підприємств. Щоб його компенсувати, вони збільшують ціни на товари і послуги. Особлива ситуація склалася в Україні: частка заробітної плати у структурі затрат становить всього 7—8 %, тому зростання заробітної плати зовсім не позначається на цінах (зменшиться прибуток багатьох підприємств-монополістів), або спричинить їх мінімальне збільшення. Деякі представники вищих урядових установ України апелюють до аргументів прихильників концепції інфляції затрат виробництва, щоб уникнути відповідальності за нерациональну політику щодо заробітної плати і цін.

Сучасній інфляції властивий ряд характерних особливостей: якщо раніше інфляція носила локальний характер, то зараз — повсюдний і всеосяжний; якщо раніше вона охоплювала певний період, тобто мала періодичний характер, то нині є хронічною. Сучасна інфляція знаходиться під впливом багатьох чинників. Розрізняють монетарні та немонетарні інфляції у сучасній ринковій економіці. На думку економістів-практиків: інфляція спричиняється здебільшого факторами монетарної політики та має моністичний характер, обумовлюється єдиною причиною. Багатофакторні концепції інфляції, як правило, не мають єдиної методологічної основи і зазвичай ґрунтуються на різноманітних припущеннях.

Єдиної думки щодо припустимого рівня інфляції у наукових колах немає. Оптимальною, на думку Дж.М.Кейнса, є інфляція у межах 3%; А.Гоша і С.Філіпса — 2.5%; М.Фішер — 0%. Нульова інфляція за гіпотезою С.Фішера, Р.Сахаї та К.Вега, сприяє сталому економічному розвитку [1, с. 34].

Сьогодні жодна з розвинутих країн не робить заяв щодо досягнення в найближчий час нульового рівня інфляції. Більшість центральних банків, у тому числі Європейського центрального банку, Банку Англії, Національного банку Швейцарії, стабільним вважає рівень інфляції, за якого подорожання товарів зростає швидше, ніж зростає ціна грошової одиниці. Оптимальний рівень інфляції є індивідуальним для тієї чи іншої країни і залежить від конкретної ситуації та умов, що склалася в її економіці.

Висновки і пропозиції. Сьогодні встановлено незаперечний факт, що інфляція не є безмежною. Вона має зовні і внутрішні межі, які й намагаються виміряти і в економічній політиці для її таргетування, хоча межа будь-якої інфляції визначається невіддільно для емітента випускати в обіг нові кредитні гроші.

Зовнішня межа інфляції встановлюється, як правило, у законодавчому порядку. В Україні зовнішня межа інфляції встановлюється рішенням Ради Національного банку у вигляді прогнозного індексу споживчих цін на наступний рік на підставі аналізу розвитку економіки країни та грошово-кредитної сфери в поточному році. Внутрішні межі інфляції визначаються тим ризиком, який готові взяти на себе банки при кредитуванні. Внутрішні межі інфляції - це межі безготівкової емісії банків, яка вимірюється величиною мультиплікатора.

В умовах обмеження інфляції інтереси живих (поповнення потреби в обігових коштах) мають бути вище інтересів поточного особистого споживання. Сьогодні, направити більше прибутку на особисте споживання, а завтра його не буде зовсім, бо виробництво припиниться у зв'язку з нестачею обігових коштів, а банк не видасть кредитів малої ймовірності його повернення.

В умовах пікових темпів інфляції доцільною є рестрикційна політика — політика стримування. Її характерні риси: скорочення витрат бюджету та позичкового стримування експорту і грошової емісії, підвищення податкових ставок. У кінцевому результаті, зазначені заходи дають скорочення сукупного попиту.

Необхідно звернути увагу на те, що суттєво поліпшити ситуацію можна лише за умов комплексного впровадження заходів антиінфляційного регулювання. Адже будь-якої країни слід розглядати як систему, організовану з обмеженою кількістю прямих та опосередкованих зв'язків. Механізм дії інфляційних факторів залежить від співвідношення економічних процесів — внутрішніх і зовнішніх. Він неоднорідний на часовому проміжку становлення ринкової економіки в Україні. Також неоднакова активність конкретних інфляційних факторів. Це обумовлено тим, що інфляція — це, передусім, динамічний процес. У більшості випадків ті негативні процеси, які проглядаються на рівні макроекономіки, є наслідком деформацій внутрішніх економічних процесів, як макроекономічних, так і мікроекономічних.

Саме тому без системного підходу, без комплексного оздоровлення фінансової ситуації, що мають бути узгоджені з конкретними національними особливостями, коли змінами процесів у кожній ланці економічної системи країни, їх розвитком протягом постійного перебігу часу. Інакше, якщо засоби щодо оздоровлення економіки використовуються частково, то результат буде також тимчасовий.

Заходи по оздоровленню фінансової ситуації в Україні можуть дати позитивні результати лише за умов початкового, обов'язкового і суттєвого оздоровлення фінансів, баз економіки — фінанси підприємств та організацій, ефективного стимулювання ділової активності та підприємництва, продукуючого процесу.

Оздоровлення та стабілізації фінансової та грошової системи в Україні надасть змогу зупинити негативні процеси в економіці — падіння рівня виробництва, знецінення держбюджету — та забезпечити передумови для подальшого економічного росту.

Країни, що рідше пішли шляхом ринкових перетворень, частково вже мають певні позитивні результати, які відображаються, передусім, у стримуванні інфляційних процесів зростання обсягів виробництва, підвищенні рівня життя населення. Безперечно, що й Україна, маючи значний економічний потенціал, не лише стабілізує фінансову ситуацію і крізь забезпечить умови "керованості" інфляційним факторам, що надасть їй змогу зайняти належне місце серед інших економічно та соціально розвинутих країн Європи.

Таким чином, управління інфляцією є найважливішою проблемою грошово-кредитної і загальної економічної політики. Необхідно враховувати при цьому багатокритеріальний характер інфляції. В її основі лежать не тільки монетарні, але і інші чинники. При всій значущості скорочення державних витрат, поступового стиснення грошопотоку потрібне проведення широкого комплексу антиінфляційних заходів. Серед них — стабілізація і стимулювання виробництва, вдосконалення податкової системи, створення інфраструктури, підвищення відповідальності підприємств за результати господарської діяльності, зміна обмінного курсу грошової одиниці, проведення певних заходів з регулювання прибутків. Нормалізація грошового обігу і протидія інфляції вимагають вивірених, гнучких рішень, що настирливо і цілеспрямовано повинні вводитись в життя.

Список літератури.

1. Милль Дж.С. Основы политической экономии с некоторыми приложениями к социальной философии / Дж.С. Милль; перевод с англ. В.Б. Боброва; [под.ред. И.В. Филат Эксмо, 2007. — 1038 с.
2. Кораблін С. Інфляція — 2008: у полоні стереотипів// Дзеркало тижня. —2008. —№13 (692). — 5-11 квітня.
3. Рябініна Л. До проблем розвитку теорії сучасних грошей / Л. Рябініна // Вісник Національного Банку України. — 2008. - № 7. — С. 32-35.
4. Фишер И. Покупательная сила денег / И. Фишер. — М.: Дело, 2001. — 319 с.
5. Хаберлер Г. Прогнозетанне і депресія: теоретический анализ циклических колебаний / Г. Хаберлер; перевод с англ. О.Г. Клемент. — Челябинск: Соци-ум, 2005. — 474 с.

References.

1. Mill, J.S. (2007), *Osnovy politicheskoy ekonomii s nekotorymi prilozheniyami k sotsialnoy filosofii* [Principles of political economy with some applications to social philosophy], Moscow, Russia.
2. Korablin, S. (2008), "Inflation in captivity stereotypes", *Dzerkalo tyzhnia*, vol.13, pp. 5-11.
3. Ryabinina, L. (2008), "The problems of the modern theory of money", *Visnyk of the National Bank of Ukraine*, vol.7, pp. 32-35.
4. Fisher, I. (2001), *Pokupatel'naya sila deneg* [The value of money], Delo, Moscow, Russia.
5. Haberler, G. (2005), *Prosvetaniye i depresiya: teoreticheskiy analiz tsiklicheskiy kolebaniy* [Prosperity and depression: a theoretical analysis of cyclical fluctuations], Socium, CI Russia.

Стаття надійшла до редакції 02

ТОВ "ДКС Центр"